

## VZHODNA AFRIKA - OD ZIBELKE ČLOVEŠTVA DO VALILNICE NARODOV

Drago Kladnik

UDK 916.76

VZHODNA AFRIKA - OD ZIBELKE ČLOVEŠTVA DO VALILNICE NARODOV

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

Območje vzhodne Afrike ima razburljivo zgodovino. Tu se je pred milijoni let pričel razvijati človek in postopoma vse bolj obvladoval naravo, nakar so se zaradi podnebnih sprememb in prenaseljenosti nekaterih delov celine pričele mogočne selitve ljudstev s stičiščem prav na tem območju. Danes je v ospredju plemenska pripadnost, s pojavom novih, neodvisnih držav pa se preko njihove centralistične organiziranosti že nakazujejo zametki novih narodov.

UDC 916.76

EAST AFRICA - FROM CRADLE OF MANKIND TO HATCHERY OF NATIONS

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

The area of east Africa has exciting history. Millions years ago a human being began to evolve here and gradually the nature has been more and more subdued by him. Later because of climatic changes and overpopulation in some parts of the african continent immense migrations of different ethnic groups have started with their convergence right in this area. Today people mostly belong to different tribes, but with appearance of new, independant states, which are mostly centralistic organized, the embryos of new nations can be anticipated.

Arheološka in antropološka proučevanja v vzhodni Afriki so z odkritjem odtisov pokončno gibajočih se človečnjakov v Laetoliju (30 km od Olduvajske soteske) pomaknila zgodovino človeka za celo 3,6 milijonov let v preteklost. Najnovejša teorija o razvoju človeka kot prvega identificiranega človečnjaka navaja Australopitecusa afarensisa, iz katerega se je pred približno 2,4 milijoni let razvil Auatralopitecus africanus, ki se je pred 2 do 0,6 milijoni let razdelil v dve veji: rastlinojedega Australopitecusa robustusa in mesojedega loveca Homo habilisa, ki je kot pripomoček za lov pričel izdelovati primitivno kamnito orožje in orodje. Njegov naslednik je bil Homo erectus, ki se je gibal izključno pokončno. Pred približno 300 000 leti se je iz njega pričel razvijati Homo sapiens, ki je že pred 100 000 leti v vzhodni Afriki povsem prevladal. V anatomskega pogledu sodoben človek se je pojavil v obdobju srednje kamene dobe pred približno 40 000 leti (2).

V obdobju pred 5 do 10 tisoč leti je bila vzhodna Afrika poseljena s predniki ostankov današnjih lovsko-nabiralniških plemen Boni, Vata, Variangulu in Dahalo v Keniji ter plemen Hadza in

Sandave, ki poseljujeta obrežje in zaledje jezera Eyasi v Tanzaniji. Ta tradicionalna ljudstva so govorno povezana s tleskajočimi jeziki kosianskih ljudstev v južni Afriki, naprimer z Bušmani v puščavi Kalahari in Hotentoti (5).

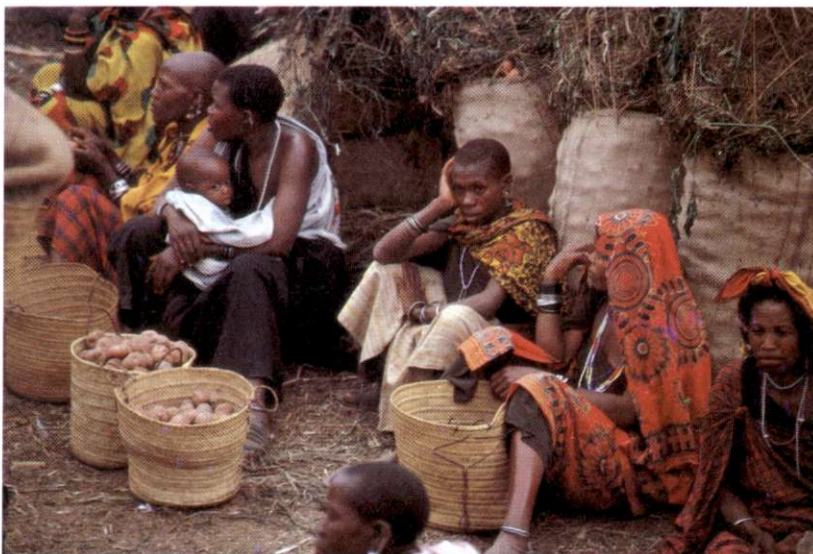
Velika preseljevanja preko vse celine (panafriške transmigracije) so se pričele pred približno 4000 leti in so v vzhodni Afriki vzpodbujale pozitivne razvojne tokove, ki so vedno znova privlačevali nove in nove valove naseljencev (5). Kenija je bila skozi stoletja eno glavnih migracijskih območij v Afriki, podobno kot Panonska nižina v Evropi.

Prvi val priseljencev so sestavljala visokorasla, vitka nomadska kušitska ljudstva, ki so se pričela pomikati proti jugu iz današnje Etiopije okrog leta 2000 pr. n. št. Prodrli so vse do današnje osrednje Tanzanije. Druga skupina pastirskih ljudstev, vzhodni Kušiti, jim je sledila tisoč let pozneje in poselila velik del osrednje Kenije (1).

Drugi predniki današnje raznovrstne etnične podobe so se iz različnih območij kontinenta naseljevali v obdobju 500 let pr. n. št. do 1500 let po n. št., čeprav je bilo še pozneje, vse do začetka 20. stoletja več manjših selitev različnih



Slika 1: Hribovito zaledje kotline ob Viktorijinem jezeru poseljuje bantujsko ljudstvo Luja (2,1 mio). Na današnji teritorij so se kot priznani obdelovalci železa doseljevali v obdobju med 14. in 17. stoletjem. Še danes so priznani obrtniki (kovači, lončarji, izdelovalci košar), čeprav se večina ukvarja s poljedelstvom. V navidez idilični pokrajini se usklajeno prepletajo njihova iz blata narejena in s slamo krita bivališča, skrbno obdelana polja ter gole skalne vzpetine - inselbergi, nastali kot posledica hitrega preperevanja v tropih. (Foto: D. Kladnik.)



Slika 2: Središče rodovitne pokrajine na vznožju vulkanov Kilimandžaro in Meru je Aruša. Kot mnoga afriška mesta ima živopisno tržnico. Na njej se zbirajo tudi številni Masaji, pravzaprav njihova poljedelska veja, ki se ina za pleme Aruši. V mestih je tudi mnogo urbaniziranih Masajev, ki so se doselili zaradi utesnjevanja njihovega ljudstva v rezervatih, kjer jim tudi zaradi visokega naravnega prirastka vse bolj primanjkuje virov za preživljanje. (Foto: D. Kladnik.)

ljudstev in bojevanj za obvladovanje ozemlja. Z vspostavitvijo kolonialnih oblasti so se močno zmanjšale množične migracije preko sedanjih mednarodnih meja.

Pripadniki kalenjinskih ljudstev (Kipsigi, Nandi, Tugeni in pleme Marakvet), ki so danes četrta najmočnejša etnična skupina v Keniji, so prodrli pred 2500 do 2000 leti iz doline Nila. Od tod izvira njihova splošna označba - Niloti. Prvotno so bili predvsem pastirji, ki pa so se sčasoma vse bolj ukvarjali s poljedelstvom. Danes obvladujejo vzpet svet vzhodno od Viktorijinega jezera. K razpršenim drobcem Nilotov sodijo Pokoti, ki so ostali pastirski nomadi (poseljujejo sušna nižavja severno od jezera Baringo) in Okieki, katerih osnovne dejavnosti so še vedno lovstvo, nabiralništvo in čebelarstvo (2).

Najintenzivnejše selitve druge veje Nilotov so bile v obdobju od 14. do 16. stoletja. V to skupino sodijo Masaji Turkani in Luo, ki so največje nilotsko ljudstvo. Pri svojih selitvah so izrinili ali absorbirali številna staroselska plemena, tako da nekatera ljudstva danes uvrščamo v nilo-hamitsko skupino.

V času selitev starejših Nilotov so iz območja današnje jugovzhodne Nigerije pljusnili valovi selitev bantujskih ljudstev in preplavili celotno osrednjo in južno Afriko. Še danes prevladujejo v večini dežel na tem območju. V osrednji Keniji so številčno najmočnejši pripadniki ljudstev Kikuju, Kamba in Meru, ki skupaj štejejo čez 7 milijonov ljudi. Poseljujejo plodna vulkanska pobočja, kjer se pridelava večina hrane v državi, od tod pa je tudi glavnina izvoznih kmetijskih pridelkov. Med Bantuje sodijo tudi ljudstva Luja, Gusiji in Kuria, ki pa so bila pod močnim vplivom sosednjih nilotskih ljudstev. Danes omenjena ljudstva (skupaj čez 4 milijone) poseljujejo zaledje severovzhodne obale Viktorijinega jezera. Bantuji so prodrli tudi na obalno območje vzdolž Indijskega oceana, kjer so trgovali z Arabci in Perzijci, ki so se tu naseljevali kot trgovci s sužnji in slonovino.

Ena glavnih posledic tega "sožitja" je jezik svahili, ki ga danes kot pogovorni jezik uporablja več kot 60 milijonov ljudi v vzhodni Afriki, v nekaterih državah pa je tudi uradni jezik. Svahili

je izvorno bantujski jezik, ki vsebuje številne arabske, azijske in evropske izraze. Glavno bantujsko ljudstvo ob obali oceana je Mijikenda, ki je nekoč na severu prodrlo vse do Somalije, nakar so ga na jug potisnili plenilski pastirji hamitskega ljudstva Gala.

Tudi prebivalstvo Ugande in Tanzanije je etnično zelo raznovrstno. V Ugandi so na zahodu Bantuji, na vzhodu Nilo-hamiti, na severu Niloti, v gozdovih vlažnega jugozahodnega dela države pa je tudi nekaj Pigmejcev. V Tanzaniji je razpršeno preko 100 različnih plemen, med katerimi je glavnina bantujskega izvora. Le na severu so nilo-hamitski Masaji, vzdolž obale pa je močan arabski vpliv, še posebno na otokih Zanzibar in Pemba, katerih prebivalci so mešanci Širazov (iz Irana), Arabcev in priseljencev iz Komorskih otokov (1).

Naseljevanje Azijcev (iz območja današnjih držav Indije, Pakistana in Irana) v predkolonialni dobi je slabše proučeno. Verjetno so bili ti tokovi usmerjeni v že obstoječa afro-arabska trgovska središča ob obali, najmočnejši v času od 10. do 12. stoletja (2). Drug močan val doseljevanja Azijcev je bil v času gradnje železnice iz pristanišča Mombasa proti Ugandi (tam je kot pomemben dobavljalec surovin cvetelo kraljestvo Buganda), ko so britanske kolonialne oblasti pogodbeno pripeljale okrog 32 000 delavcev. Ko so se njihove pogodbe iztekle, se jih je mnogo odločilo ostati v vzhodni Afriki in pričeli so se ukvarjati z različnimi posli. Po 2. svetovni vojni se je s prizadevanjem Britancev njihovo število še povečalo (1). Ker pripadajo agresivni gospodarski strukturi, so kmalu prevzeli kontrolo nad mnogimi gospodarskimi vejami v Keniji, Tanzaniji ter Ugandi, posebno na področju trgovine, obrti in financ. Vse bolj se je utrjevala njihova samozavest, domačine pa so imeli za kulturno manjvredne in lene, in ti so jih marsikje začeli preganjati. Najmočnejši pregoni so bili v Ugandi, kjer je 70 000 Azijcev moralo leta 1972 po prevzemu oblasti diktatorja Idiya Amina v roku treh mesecev brez sleherne imovine in odškodnine zapustiti državo. Kmalu zatem se je ugandsko gospodarstvo povsem zlomilo. Bolje so jo odnesli v Tanzaniji, čeprav so tudi tam nacio-

nalisti prevzeli del njihovih domen in omejili njihov vpliv v gospodarstvu. V Keniji pa so svoje pozicije v celoti obdržali (1).

Belci so se pričeli za območje vzhodne Afrike zanimati razmeroma pozno. Njihovo prodiranje je teklo pod vodstvom Angleža Lorda Delamera. Ker belci niso poznali zakonitosti v pokrajini, različnih boleznih in življenja divjine, so bili prvi poizkusi snovanja ovčjih farm in pozneje poizkusi uvajanja pšenice neuspešni. Po letu 1912, ko so pričeli delovati v višavju na bolj realističnih gospodarskih osnovah, so se pričele uveljavljati kmetije z mešanimi usmeritvami, urejevali pa so tudi številne kavne in čajne plantaže. Do leta 1920 je število belih priseljencev v Keniji doseglo 9000, do leta 1950 pa je naraslo čez 80 000 (1). Po osvoboditvi izpod kolonialnega jarma leta 1963 se jih je mnogo odselilo, tako da je danes le okrog 4500 Kenijcev evropskega izvora (večinoma iz Velike Britanije, Južne Afrike, Italije in Grčije). Razen njih tam živi še okrog 40 000 belcev iz Evrope iz Amerike, ki so kot pogodbeni delavci zaposleni v trgovini, na vodilnih mestih in v diplomaciji (2).

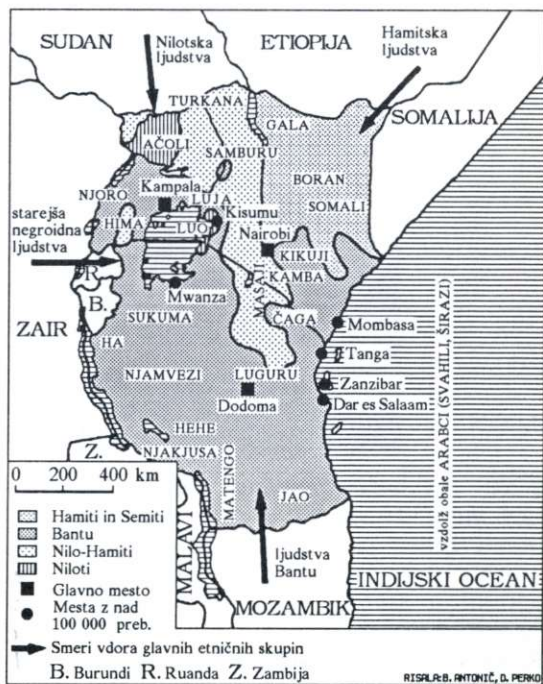
Pri prodiranju belcev v notranjost so bili vseskozi glavna ovira Masaji. To znamenito, ponosno ljudstvo je izvorno potomec migrantov iz doline Nila. So visokorasli, nomadski pastirji s slavno bojevnisko tradicijo. V času prodiranja proti jugu so bili na območju jezera Turkana pod močnim vplivom vzhodnih Kušitov. Od njih so prevzeli mnoge socialne in kulturološke navade. Do 14. stoletja so zavzeli glavnino osrednjega dela tektonskega jarka in okoliških hribov ter prodrli vse do severnega dela današnje Tanzanije. Postali so pomembno in močno ljudstvo, katerega ponos so bili strah vzbujajoči bojevniki – morani, ki so na svojih pohodih plenili predvsem ženske iz drugih plemen ter govedo. Druga plemena so se jih bala, jih spoštovala in se jih v glavnem izogibala. Šele konec 19. stoletja je imperialistična politika Britancev zlomila njihovo moč (2).

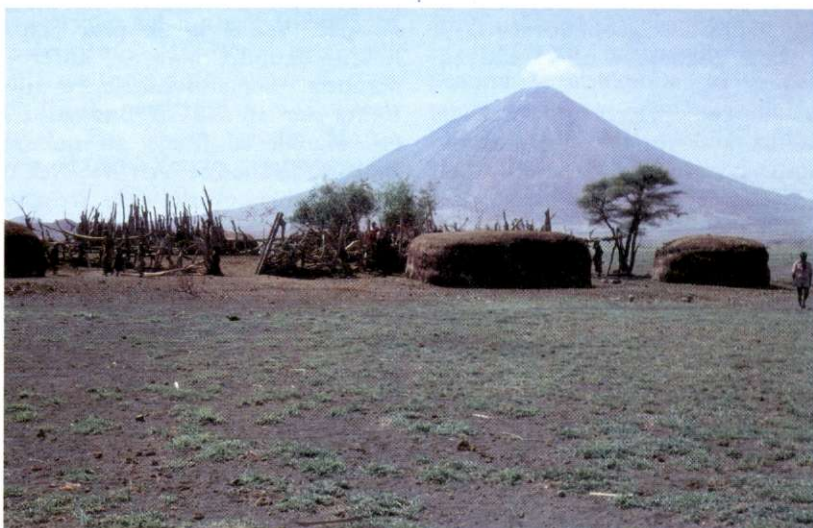
Legenda pravi, da so Masaji nekoč bili močno ljudstvo z več plemenskimi vejami kot posledica volje njihovega legendarnega "praočeta" Olmasinte. Mnoge

skupine so že odmrle in danes jih je le še pet. Vsem je skupna pripadnost jezikovni skupini Maa, v katero sodijo tudi sorodna plemena Samburu in Ilchamus v Keniji ter Aruša in Baraguju v Tanzaniji (4). Masaji se imajo za nekakšno izbrano ljudstvo vzhodne Afrike. Nekateri pokristjanjeni pripadniki celo trdijo, da so izgubljeno židovsko plemo. Nekatero teorije pa iščejo njihov izvor na Kavkazu !? (3).

Nekoč so Masaji napadali popotne kolone le, če so njihovi udeleženci kršili pravila primerne vedenja in s tem posegali v njihove življenjske tabuje. Do konca 19. stoletja pa je njihova moč dodobra oslabela in njihovo število so zdesetkala zlasti dolgotrajna medsebojna vojskovanja med nasprotujočima frakcijama Ilmasajev in Iloikopov. Predmet spora je bil predvsem v nesporazumu, katera od obeh skupin je resnični potomec legendarnega Olmasinte. Med letoma 1880 in 1892 so visok davek zahtevale tudi spalna bolezen, kolera, črne kože in lakota. Zato so imeli Britanci v pogajanjih z masajskim laibonom (duhovni vodja z največjo oblastjo) boljše možnosti. Zaradi sporov je bil neodločen, kar so s pridom

Slika 3: Etnična podoba vzhodne Afrike.





Slika 4: Osnovna gospodarska in socialna enota Masajev je enkang - polstalno naselje več družin, ki skupaj skrbijo za živino. Tvori ga 10 do 20 iz posušenih govejih iztrebkov narejenih koč, včasih obdanih s trnovo ogrado kot zaščito pred roparicami. Osrednje je bivališče poglavarja, prva hiša desno pripada njegovu prvi ženi, prva levo drugi, druga desno tretji in v takem zaporedju dalje. Število žena je odvisno od njegovega imetja v živini. Zelo bogat mož ima tudi čez 20 žena, na splošno pa jih le malokdo premore več kot pet. Na fotografiji je vas pod Ol Donyo Lengaiem (masajsko Gora bogov). (Foto: D. Kladnik.)



Slika 5: Severovzhodno obalo Viktorijinega jezera poseljuje nilotsko ljudstvo Luo (2,5 milj.), ki izvira iz južnega Sudana. Proti jugu se je selilo v 16. stoletju in med vsemi Niloti prodrlo najdlje na jug. Sprva so bili nomadski pastirji, vse večji pomen v njihovem preživljanju pa dobivata poljedelstvo in ribolov. V novejšem času so se ustalili v stalnih naseljih z relativno samotnimi bivališči. Obdržali pa so nomadski nagon, zato so množice Luojev v iskanju dela preplavile večja zaposlitvena središča. Posnetek ribičev iz ljudstva Luo je z obale Viktorijinega jezera v neposredni bližini tanzanijsko - kenijske meje. (Foto: D. Kladnik.)

izkoristili za gradnjo železnice med Mombaso in Ugando čez njihovo ozemlje. Ko je bila gradnja končana, se je pritisk belcev v notranjosti povečal in Masaje so potisnili v dva rezervata, enega severno in enega južno od železnice. Pozneje so belci tudi s pomočjo prevare (prstni odtis umrlega Lenane naj bi veljal kot podpis) Masaje pregnali s severnega rezervata in jih skoncentrirali v južnem. Proti tovrstnim pritiskom se je sicer prodil oborožen odpor, vendar ni bil uspešen. Pozneje je prevara prišla na plan, Masaji pa so stopnjevali pasivni odpor in pričeli odklanjati vse tisto, kar je dišalo po novotarijah (4).

V južnem rezervatu so bili primorani deliti ozemlje z novoustanovljenimi narodnimi parki, kar je povzročilo številne nesporazume med njimi in čuvaji v parkih. Masaji so namreč pasli živino na najboljših pašnikih in imeli so ustaljene nomadske poti z bogatimi napajališči tudi na območju parkov. Prekomerna paša na prisilno pregesto naseljenem območju je povzročila močno erozijo, ki je povratno prizadela tako tamkaj živeče ljudi in njihove živali kot tudi številne živali v divjini. Masaje so sčasoma potisnili izven parkov in jih s tem še bolj zgostili. Primernih rešitev za ta problem (zaradi visokega naravnega prirastka jih je že čez 300 000) pravzaprav ni, saj so Masaji poslednje žrtve v verigi predhodnih kolonizacijskih pritiskov, ni pa jih mogoče povsem odvrniti od tradicionalnih navad. Časi se sicer spreminjajo, a za Masaje le zelo, zelo počasi (1).

So zagrizeni živinorejci. Govedo je njihova ljubezen, bogatstvo in denar hkrati, zato ne preseneča, da uporabljajo za kravo kar 700 različnih izrazov. Nikoli pa niso prenehali zaničevati poljedelstva in drugih dejavnosti, ki vzpodbujajo drugačen življenjski način od njihovega tradicionalnega nomadizma. Sorodno plemo Arušev, ki je prevzelo poljedelstvo, pomilujejo. Obrtnike pa celo prezirajo. Čeprav je med njimi poseben klan kova-

čev, ki izdeluje njihovo glavno orožje – kopje, pa kovače tako zaničujejo, da nihče niti ne pomisli na poroko s kovačevo hčerjo. Pred obiskom pri njih si mnogi naoljijo dlani, da bi preprečili morebitno okužbo (3).

Tudi njihovo pravo je zasnovano na osnovi glavnega bogatstva – živine. Če je ukraden bik ali vol in storilce zalotijo pri klanju ali celo pojedini (praviloma na smejo jesti mesa govedi in divjih živali, razen bivola ter elanda), mora vsak udeleženec plačati globo petih krav, če pa je ukradena telica ali krava, znaša globa sedem krav. Kazen za umor je 49 krav, medtem ko je za telesno poškodbo odškodnina le ena telica. Kazen pa je potrebno plačati čimprej, kajti če poškodovani medtem umre, se ves postopek obravnava kot umor in temu primerno huda je kazen. Za umor pa se smatra le uboj pripadnika masajskega plemena. Za umor moškega je potrebno plačati 49 krav, medtem ko je umor ženske (le-ti so redkejši) obremenjujoč za vsega 14 do 24 krav (4).

Danes se razlike v izvoru ljudi, ki se še vedno močno odražajo v pestri paleti jezikov, navad, načinov oblačenja in nenazadnje v fiziognomskih potezah, pod pritiski naraščajoče urbanizacije in državnega centralizma, vse bolj izgublja, kakor na primer v Tanzaniji, kjer se načrtno izvajajo programi za formiranje enotnega naroda.

1. Crowther, G. 1987: *East Africa - a Travel Survival Kit*. Lonely Planet. Victoria. Australia.

2. Kenya, 1989, *Insight Guides*. APA Publications. Singapore.

3. *Ljudstva sveta*. Tretja knjiga, 1980, *Severna Afrika in Arabski polotok, trop-ska Afrika in južna Afrika*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

4. Sankan, O. 1988: *The Masayi*. Kenya Literature Bureau. Nairobi.

5. *Spectrum Guide to Kenya*, 1989, Nairobi.